

МИКОЛА ЛИСЕНКО ТА КОЛО ЙОГО СПІЛКУВАННЯ

Життєвий та творчий шлях видатного українського композитора Миколи Лисенка неодноразово опинявся у центрі уваги істориків культури. Однак культурно-інтелектуальне середовище, в якому перебував Микола Лисенко, та коло його зв'язків ще не були предметом спеціального дослідження. Між тим добре відомо, що композитора як публічну особу оточувала велика кількість людей, і з деякими з них він багато років підтримував тісні контакти. Це дослідження має на меті реконструювати та охарактеризувати коло інтелектуальних зв'язків Миколи Лисенка, вписати цю тему в ширший контекст епохи.

Серед досліджень, в яких відображено основні віхи життя Миколи Лисенка, варто виокремити праці Лева Ревуцького, Люція Кобилянського, Віктора Андрієвського, Василя Дяченка, Лідії Архівович та Миколи Гордійчука, Тамари Булат і Тараса Філенка, Роксани Скорульської. Творчу спадщину композитора проаналізовано у роботах Абрама Гозенпуда та Миколи Грінченка, його діяльність як збирача фольклору вивчав Сергій Дрімцов, виконавську майстерність досліджував Григорій Курковський. У своїй роботі ми орієнтувалися на теоретичні підходи щодо вивчення мереж культурно-інтелектуальних комунікацій, які запропонувала Ірина Колесник.

На основі різнопланового джерельного комплексу, що складається з епістоляріїв¹, спогадів сучасників про культурного діяча², чотирьох автобіографій композитора³ та документальних

¹ Лисенко М. Листи / Авт.-упоряд. Р. Скорульська. К., 2004. 680 с.

² Микола Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / Упоряд, передм. та комент. Р. Пилипчук. Т. 1. К.: Муз. Україна, 2003. 344 с.

³ Ревуцький Д. Микола Лисенко. Повернення першоджерел. К.: Муз. Україна, 2003. С. 143.

джерел⁴, у роботі встановлюється коло осіб, з якими Микола Лисенко підтримував інтелектуальні контакти.

Композитора завжди оточувала велика кількість різних людей, з багатьма він підтримував стосунки, які можна характеризувати як родинно-свояцькі, приятельські, дружні, літературні, мистецькі, робочі, педагогічні⁵. Під час навчання у Харківському та Київському університетах композитор познайомився з тими людьми, з якими згодом товаришував все своє життя.

У цей час він поринув у «молодечу народницько-українську діяльність»⁶ Києва та брав участь в українських студентських гуртках, захоплювався етнографією. У зацікавленні Миколи Лисенка народним життям вагому роль відіграли його дядько Андрій Лисенко та бабуся Марія Болюбаш, які, на відміну від матері композитора Ольги, що виховувала його в аристократичній французькій манері, не цуралися проявів української народної культури. Саме в Андрія Лисенка композитор ще у дитинстві знайшов перше видання поезії Тараса Шевченка. Згодом, у 1867 р., Микола Лисенко розпочав роботу над циклом «Музика до Кобзаря»⁷. У 1860 р. він вступив до товариства «Громада», членами якого у 1860-х роках були Володимир Антонович, Павло Чубинський, Михайло Драгоманов, Павло Житецький, Олександр Русов та інші. Товариство являло собою мережу контактів, де всіх учасників об'єднували спільні ідеї, захоплення народним життям і фольклором. Тому вони часто зустрічались і листувалися. Одним із вагомих наслідків, що їх принесло спілкування з викладачами та приятелями-студентами під час навчання, було те, що Лисенко остаточно визначився зі своїм покликанням, прийняв рішення присвятити своє життя музичній діяльності.

⁴ Статут Київського Українського клубу 1908 року. *Alma mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917–1920*. Матеріали, документи, спогади: у 3-х кн. К.: Прайм, 2000. Кн. 1. С. 552.

⁵ Колесник І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 169–193.

⁶ Пчілка О. Микола Лисенко (спогади і думки). *М. Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / Упоряд, передм. та комент. Р. Пилипчук*. Т. 1. К., 2003. С. 75.

⁷ Старицький М. К биографии М. В. Лысенка (Воспоминания). *М. Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / Упоряд, передм. та комент. Р. Пилипчук*. Т. 1. К., 2003. С. 13.

Під час навчання в Петербурзькій консерваторії у 1874–1876 роках Микола Лисенко почав тісно співпрацювати з представниками професійної спільноти музикантів. У цей час робочі взаємини поєднували митця передовсім із членами гуртка російських композиторів, який отримав назву «Могутня купка». Цей гурток знаходився у Петербурзі. Найбільш плідною виявилася співпраця із Миколою Римським-Корсаковим, з яким у композитора на час навчання в консерваторії склалися не тільки відносини типу «викладач–студент», а й творчі взаємини⁸. Також за період навчання у Петербурзі Микола Лисенко значно розширив мережу своїх професійних контактів, що у майбутньому посприяло проведенню гастролей багатьох київських виконавців у Москві та Петербурзі.

У 1880–1890-х роках київські інтелектуали об'єднувались у різноманітні гуртки. На українських теренах такі неформальні об'єднання, товариства за інтересами були основою для подальшого утворення громадсько-політичних організацій. Одним з перших таких товариств став гурток «Література», засновниками якого були Микола Лисенко, Олена Пчілка, Михайло Старицький. Гурток являв собою інтелектуальне співтовариство, у якому поєднувались родинно-сусідські та культурно-громадські відносини. До нього увійшли ті, хто обстоював думку про самодостатність української культури. Навколо засновників гуртка збиралася прогресивна молодь: Леся Українка, Михайло Косач, Тадей Рильський. Аналогічно були організовані й Київське літературно-артистичне товариство (1895–1905) та Київський Український клуб (1908–1912), одна з центральних ролей у якому належала Миколі Лисенку⁹. Саме він став ідейним натхненником створення цих товариств. Усі вони були своєрідними інтелектуальними спільнотами, заснованими на міжпоколінневих¹⁰ (наприклад, родини Драгоманових і Косачів) та багатолітніх

⁸ Гозенпуд А. Н. В. Лысенко и русская музыкальная культура. М., 1954. С. 37.

⁹ Пчілка О. Микола Лисенко (спогади і думки). *М. Лисенко у спогадах сучасників*: у 2 т. / Упоряд, передм. та комент. Р. Пилипчук. Т. 1. К., 2003. С. 57–58.

¹⁰ Колесник І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 173.

творчих (співпраця Лисенка та Старицького) зв'язках. Учасники товариств проводили заходи, спрямовані на ознайомлення відвідувачів з шедеврами світового та українського мистецтва. Члени товариства також проводили публічні лекції, виставки, концерти. На засіданнях обговорювалися новинки української літератури, також здійснювався переклад іншомовних творів українською мовою.

Таким чином, коло спілкування українського композитора Миколи Лисенка складалося з сотень людей, які підтримували контакти один з одним. Упродовж життя він брав участь у декількох інтелектуальних спільнотах і на початку своєї творчої та громадської діяльності не займав у них центральної позиції, проте виступав ініціатором низки культурних заходів. Будучи вже відомим діячем, Микола Лисенко гуртує навколо себе митців і свідомих українців, що уможливило поступове зародження українського громадського руху.

Бібліографія

- Андрієвський В. Микола Лисенко: в соту річницю народження 1842–1942. Львів: Укр. вид-во, 1942. 61 с.
- Архімович Л., Гордійчук М. Микола Віталійович Лисенко: життя і творчість. К.: Мистецтво, 1963. 354 с.
- Булат Т., Філенко Т. Світ Миколи Лисенка: національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX ст. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США; Київ: Майстерня книги, 2009. 408 с.
- Гозенпуд А. Н. В. Лысенко и русская музыкальная культура. М.: Музгиз, 1954. 153 с.
- Грінченко М. Історія української музики. Київ: Спілка, 1922. 278 с.
- Дрімцов С. Елементи народного стилю в творчості М.В. Лисенка. *Шляхи мистецтва*. Харків, 1922. № 1. С. 51–56.
- Дяченко В. Микола Віталійович Лисенко: життя і діяльність. Харків: Мистецтво, 1941. 141 с.

- Кобилянський Л. Микола Лисенко. Львів: Накладня М. Таранька, 1930. 93 с.
- Колесник І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 169–193.
- Курковський Г. М. В. Лисенко – піаніст-виконавець. К.: Музична Україна, 1973. 151 с.
- Лисенко М. В. Листи / Авт.-упоряд. Р. Скорульська. К.: Муз. Україна, 2004. 680 с.
- Микола Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / Упоряд. передм. та комент. Р. Пилипчука. К.: Муз. Україна, 2003. Т. 1. 344 с.
- Ревуцький Д. Микола Лисенко. Повернення першоджерел. К.: Муз. Україна, 2003. 320 с.
- Статут Київського Українського клубу 1908 року. *Alma mater: Університет Св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917–1920*. Матеріали, документи, спогади: у 3-х кн. К.: Прайм, 2000. Кн. 1. С. 552–556.